

A brazil tudományos akadémiák

Elnevezés

A többes szám használata két intézményre utal:

1. a Nemzeti Orvostudományi Akadémiára (Academia Nacional de Medicina (ANM)), amelyet 1829-ben alapítottak, illetve
2. a Brazil Tudományos Akadémiára (Brazilian Academy of Sciences (ABC)), amely 1916-ban jött létre.

Bár az időbeli elsőség a Nemzeti Orvostudományi Akadémiát illeti, a tudományos élet nemzeti szintű képviselője, valamint az ország nemzetközi tudományos kapcsolatainak elmélyítése a Brazil Tudományos Akadémia feladatkörébe tartozik. Alábbiakban mindkét intézmény működését ismertetjük.

1. A Nemzeti Orvostudományi Akadémia (ANM)

Előzmények

Az orvostudományi akadémiát egy brazil sebészorvos, Joaquim Cândido Soares de Meireles (1797-1868) hozta létre. Ő előbb Rio de Janeiróban, majd Párizsban járt egyetemre, majd hazatérve néhány orvoskollégájával 1829-ben megalapította a Rio de Janeiro-i Orvostudományi Társaságot. A szervezet neve 1835-ben Birodalmi Orvostudományi Akadémiára, majd 1889-ben, a köztársaság kikiáltását követően Nemzeti Orvostudományi Akadémiára változott.

A társaság, majd az orvosi akadémia működését – amelynek Soares de Meireles lett az első elnöke (és később még négy alkalommal választották meg) – a császári ház kitüntetett figyelmével kísérte. Mindkét császár (I. és II. Péter is) részt vett az éves ünnepi közgyűléseken. A társaságnak kezdettől fogva feladatai közé tartozott a kormányzat részére végzett közegészségügyi és járványügyi tanácsadás; a szervezet kezdeti struktúrája ennek figyelembe vételével jött létre.¹ A társaság fő céljai: a jótékonykodás, az orvosi gyakorlat fejlesztése, illetve a kormányzat támogatása az egészségügyi kérdésekben. Ez utóbbi két célra tekintettel az orvostudományi akadémiára kezdettől fogva félig kormányzati kötődésű szervezetként tekinthetünk, hiszen az orvostudományi képzés („az orvosi gyakorlat fejlesztése”), illetve az egészségügyi kérdésekben való tanácsadás adminisztrációját ma már miniszteriális szinten végzik.

Érdeemes megemlíteni azt is, hogy az akadémia 1831 óta jelenteti meg saját tudományos lapját (jelenleg „*Anais da Academia Nacional de Medicina*” cím alatt), amely a legrégebbi folyamatosan megjelenő folyóiratnak számít az egész országban. Alapítója a francia származású brazil orvos – több alkalommal az Akadémia elnöke – José Francisco Xavier

¹ A Társaság kezdetben négy bizottságot hozott létre, amelyek a következők voltak: az oltásokkal kapcsolatos bizottság; konzultációs bizottság; a népbetegségekkel kapcsolatos bizottság; illetve a közegészségügyi bizottság.

Sigaud (1796-1856), aki 1831 és 1835 között szerkesztette az akkor még „*O Semanário de Saúde Pública*” címen megjelenő lapot.

Tagság és címek

Az orvostudományi akadémiának jelenleg száz rendes tagja van, akik három szekcióban tevékenykednek: a) orvostudományok (40 fő); b) sebészet (40 fő) és c) alkalmazott orvostudományok (20 fő). Létezik továbbá emeritus tagság is. Az akadémia továbbá levelező (nemzeti (40 fő) és nemzetközi (40 fő)), és tiszteletbeli (nemzeti (40 fő) és nemzetközi (40 fő)) doktori címeket is adományoz.

Az akadémikussá választás alapvető feltételei: a) brazil állampolgárság és brazíliai állandó lakóhely; b) 75 év alatti életkor; c) legalább 15 évvel korábban szerzett orvosi diploma; d) valós tudományos és szakmai tevékenység megléte; e) máshol még nem publikált pályamunka benyújtása.

Emeritus taggá saját kérésére az a rendes tag válhat, aki legalább 25 évig az Akadémia rendes tagja volt. Az emeritus tagokra továbbra is a rendes tagok jogai és kötelezettségei vonatkoznak.

Levelező doktori cím adományozható annak az orvosnak, aki több mint 15 éve diplomázott, és az akadémia szabályzatainak megfelelő tudományos fokozattal és művekkel rendelkezik.

Tiszteletbeli doktori cím adományozható annak, aki legalább 40 évvel korábban diplomázott, 75. évét betöltötte, és az akadémia szabályzatainak megfelelő tudományos fokozattal és művekkel rendelkezik. Amennyiben az akadémia igazgatótanácsa egyhangúlag támogatja, 75. évesnél fiatalabb orvos is tiszteletbeli doktori címben részesíthető.

Struktúra

Az alapszabály szerint az orvosi akadémia fő szervei: a) a közgyűlés és b) az igazgatótanács. A rendes és emeritus akadémikusokból álló *közgyűlés* hetente – hagyományosan csütörtök délutánonként – rendes üléseket, alkalmasszerűen pedig ünnepélyes üléseket tart. A rendes ülés megtartásához legalább tíz tag jelenléte szükséges. A közgyűlés legfontosabb feladatai:

- aa) az igazgatótanács tagjainak megválasztása, illetve felmentése;
- ab) az éves költségvetés elfogadása;
- ac) az Akadémia céljainak eléréséhez szükséges irányelvek meghatározása;
- ad) az akadémikusok megválasztása;
- ae) díjak és címek odaítélése;
- af) az alapszabály és a belső szabályzat elfogadása.

Az igazgatótanács 15 tagból áll, tagjai: az elnök, a két alelnök, a főtitkár és két helyettese, a pénztáros és helyettese, a háznagy, a könyvtár igazgatója, a levéltár igazgatója, a múzeum igazgatója, a három szekció elnöke. Az igazgatótanács megbízatása két évre szól, fő feladata az Akadémia ügyeinek intézése. Az egyes ügycsoportokért való felelősséget az alapszabály részletezi.

Végül itt kell említést tenni arról, hogy az Akadémia 2014-ben elindította saját *fiatal orvosok vezetői programját*, amely elsődleges célja a generációk közötti tudományos párbeszéd erősítése.

Díjak

Az orvosi akadémia számos tudományos díjat kezel. Ezek közül a legnagyobb presztízzsel az 1829-ben alapított *Nemzeti Orvosi Akadémia díja* rendelkezik, amelyet évente adnak át. Érdemes megemlíteni a *Nemzeti Orvosi Akadémia elnöki díját*, valamint a *Carlos Chagas-díjat*, a *Madame Durocher-díjat*, a *Fernandes Figueira-díjat* és a *Miguel Couto-díjat* is.

Székhely, elérhetőség

- Székhely: Rio de Janeiro
- Honlap: www.anm.org.br

2. *Brazil Tudományos Akadémia (ABC)*

Előzmények

A Brazil Tudományos Akadémiát 1916-ban alapította a korszak egyik legjobb brazíliai oktatási intézményében, az 1792-ben létrehozott riói Politechnikumban dolgozó tudósok egy csoportja. A fő céljuk egy olyan civil szervezet létrehozása volt, amely egyrészt összefogja a különböző tudományterületek legkiválóbb művelőit, másrészt pedig elősegíti a tudomány nemzeti szintű fejlesztését, a tudományos eredmények közzétételét. Ahogy azt az orvosi akadémia esetében is láthattuk, itt is jelentős volt a francia (rá)hatás, a mozgalom hangadója, a Brazil Tudományos Akadémia első elnöke, Henrique Morize (1860-1930) maga is Franciaországban született. Az akkori brazil fővárosban, Rio de Janeiróban működő szervezet neve kezdetben Brazil Tudományos Társaság volt, amelyet 1921-ben változtattak meg Brazil Tudományos Akadémiára.

Az Akadémia már működésének korai szakaszában jelentős figyelmet fordított a tudományos élet országon belüli megszervezésére, a nemzetközi tudományos kapcsolatok kiépítésére, valamint a tudományos eredmények közzétételére. A nemzetközi tudományos kapcsolatok kiépítése több irányban indult meg: egyrészt nemzetközileg jelentős kutatók (például Albert Einstein vagy Marie Curie, akiket az Akadémia később tagjává is választott) meghívásában öltött testet, másrészt a nemzetközi tudományos világban is láthatóvá tette a brazil akadémiát – már az 1920-as évek közepétől. A tudományos eredmények közzétételére irányuló erőfeszítések középpontjában egy állandó akadémiai folyóirat létrehozása állt, amely bár már 1917-ben létrejött, de csak az 1920-as évek végére nyerte el végleges formáját (az *Anais da Academia Brasileira de Ciências* 1929 óta jelenik meg folyamatosan).

Bár az Akadémia már a két világháború közötti időszakban aktívan részt vállalt tudományos szervezetek és intézmények létrehozásában, az csak a II. világháborút követően vált egyértelművé, hogy a tudományos élet megszervezése csak nagyfokú állami szerepvállalás mellett lehetséges. Az 1945 utáni két évtizedben az Akadémia és az akadémikusok tevékeny részvételével megtörtént a brazil tudományos élet „intézményesítése”: tudományos szervek, szervezetek, kutatóintézetek és magántársaságok alakultak. A tudományos világban zajló változások az Akadémia szervezetére is hatást gyakoroltak: 1951-ben a korábbi három helyett öt tudományos szekció jött létre: a) matematikai tudományok; b) fizikai tudományok; c) kémiai tudományok; d) földtudományok; e) biológiai tudományok.

Az 1964-1985 közötti brazil katonai diktatúra a tudományos élet fejlődését is visszavetette. Akadémikusok mondtak le, illetve távoztak külföldre, a tudományos kapcsolatok részben elnehezültek. Az 1980-as évek második felét jellemző enyhülés viszont jelentős energiákat szabadított fel. Az új idők jeleként a tudományos tevékenység önálló fejezetet kapott az alkotmányban. Az 1990-es, de különösen a 2000-es években az Akadémia jelentős változásokat élt át. Egyrészt a tudományos osztályok száma – több lépcsőben – ötről tízre bővült,² másrészt megjelentek a regionális szempontok az akadémiai képviselőben. A 2010-es években újtára indult az ifjúsági akadémia is, és szorosabbra fűzték a kapcsolatokat a Brazil Tudományos Akadémia és a Világakadémia (TWAS) között.

Tagság és címek

Kezdetben az Akadémiának legfeljebb száz tagja lehetett, de ezt a korlátozást gyorsan eltörölték. Jelenleg az ABC-nek több mint 900 akadémikus tagja van.

A tagsági kategóriák a következők:

- a) rendes tag (teljes jogú tag),
- b) levelező tag,
- c) együttműködő tag,
- d) társult tag (természetes, illetve jogi személyek részére)

Rendes taggá választható, aki legalább tíz éve Braziliában tevékenykedik, és kiemelkedő tudományos tevékenységet végez.

Levelező taggá választható, aki külföldön több mint tíz éve végez kiemelkedő tudományos munkát, és jelentős hozzájárulást nyújtott a brazil tudomány fejlesztéséhez.

Együttműködő taggá választható, aki az Akadémia vagy a brazil tudományos élet számára jelentős hozzájárulást nyújtott (ez egy kivételes megtiszteltetés, több mint százéves fennállása alatt ugyanis az Akadémia összesen négy ilyen tagot választott).

A *társult tagok* olyan ígéretes fiatal kutatók, akiket regionális alapon jelölnek és választanak az Akadémia teljes jogú tagjai. Közülük az Akadémia igazgatótanácsa választja ki azokat (régiónként és évente legfeljebb öt főt), akik öt évig társult tagként részt vehetnek az Akadémia működésében. A jelöltek maximum 40 évesek lehetnek (de a szabályzat ismeri a gyermekképzésményt).

² Felsorolásukat l. lentebb.

Létezik továbbá *intézményi társult tagság* is jogi személyek részére, amelyről az Akadémia igazgatótanácsa dönt.

Az Akadémia tagjait megillető jogokat és kötelezettségeket az alapszabály részletezi. A legfontosabb jogok és kötelezettségek a következők:³

- minden tag jogosult részt venni az Akadémia tevékenységében, illetve fellebbezni a Közgyűléshez az Akadémia egyéb szervei által hozott döntésekkel szemben,
- minden tag köteles közreműködni az Akadémia céljainak megvalósításában és egymással együttműködve előmozdítani az ország tudományos és technikai fejlődését
- a teljes jogú tagok és az intézményi társult tagok tagdíjat kötelesek fizetni.

Struktúra

Az Akadémia szervei:

- a közgyűlés
- az igazgatótanács
- az ellenőrző bizottság

A *közgyűlés* az Akadémia rendes tagjaiból áll. A közgyűlés rendes, illetve rendkívül üléseket tart. A rendes üléseket az Akadémia elnöke hívja össze, kizárólag az alapszabályban meghatározott témák megvitatására és eldöntésére.⁴ A rendkívüli közgyűlést az elnök kérésére vagy legalább húsz rendes tag kezdeményezésére össze kell hívni, de a kezdeményezéssel egyidejűleg a napirendi pontokra is javaslatot kell tenni.

Az *igazgatótanácsot* az Akadémia rendes tagjai közül három évre választják. A tizenhárom főből álló igazgatótanács tagjai: az elnök, az alelnök, a regionális alelnökök (6), a főtitkár, az intézményi titkár, a pénztáros, az intézményi együttműködésért felelős igazgató, a kommunikációs igazgató.

Az igazgatótanács feladata az Akadémia operatív működtetése. Ezen belül különösen: biztosítja az Akadémia alapszabályszerű működését; elkészíti az Akadémia éves költségvetését és irányítja annak végrehajtását; megállapítja a tagi hozzájárulás éves összegét.⁵ Az alapszabály az igazgatótanács tagjainak feladat- és hatásköreit is rögzíti.⁶ Itt csupán néhány jellegzetességet érdemes kiemelni. Így a *regionális alelnökök* két fő feladata: az adott régióban az Akadémia intézményi képviselője, valamint a társult tagok választási folyamatának régióon belüli kidolgozása és koordinálása. Az alapszabály a decentralizáció jegyében rögzíti a hat régiót is.⁷ A felosztás érdekessége, hogy a tudományos régiókon belül jól érzékelhető a legnépesebb és leggazdagabb délkeleti szövetségi államok (Minas Gerais, Rio de Janeiro, São Paulo) ereje. Az *intézményi együttműködésért felelős igazgató* fő feladata a más braziliai vagy külföldi akadémiai és tudományos intézményekkel való kapcsolattartás. Ennek során felméri, hogy milyen intézmények irányában érdemes tájékozódni, illetve félévente jelentést készít az igazgatótanács részére a tárgyidőszakban létrejött kapcsolatokról.

³ Részletesen l.: a Brazil Tudományos Akadémia alapszabálya 10-13. szakaszai.

⁴ A legfontosabb témakörök: a.) az igazgatótanács és az ellenőrző bizottság tagjainak megválasztása; b.) az Akadémia tagjainak megválasztása, c.) az előző évi pénzügyi beszámoló elfogadása. Vö.: a Brazil Tudományos Akadémia alapszabálya 16. szakasz.

⁵ Részletesen l.: a Brazil Tudományos Akadémia alapszabálya 22. szakasz.

⁶ Részletesen l.: a Brazil Tudományos Akadémia alapszabálya 23-30. szakaszai.

⁷ Részletesen l.: a Brazil Tudományos Akadémia alapszabálya 3. szakasz.

Az *ellenőrző bizottság* tulajdonképpen felügyelő bizottságként működik. Rendes tagok közül választott öt tagját három évre választják meg. A bizottság első ülésén saját soraiból elnököt választ. Az ellenőrző bizottság rendes és rendkívüli üléseket tart. A rendes ülést évente egyszer, az elnök hívja össze. A bizottság legalább három tag jelenlétében határozatképes. A rendkívüli ülés megtartását kérheti a bizottság két tagja, húsz rendes tag, vagy az Akadémia elnöke. A bizottság feladatait az Alapszabály rögzíti.⁸

Végül röviden szólni kell egy speciális szervről, a *tagfelvételi bizottságról* is, amely az Akadémia elnökéből és tizenkét rendes tagból áll, akiket a közgyűlés – rotációs rendszerben – egyszerű többséggel választ meg három évre. A tagfelvételi bizottság kilenc fővel határozatképes, a döntéseket egyszerű többséggel hozzák. Az elnöknek csak szavazategyenlőség esetén van szavazata. A felvételi bizottság rendes tagjai között legalább egy fővel minden tudományos osztálynak képviseltetnie kell magát. A tíz tudományos osztály a következő:⁹

- a) Matematika
- b) Fizika
- c) Kémia
- d) Földtudományok
- e) Biológia
- f) Orvosbiológia
- g) Egészségtudományok
- h) Agrártudományok
- i) Mérnöki tudományok
- j) Szociális tudományok

Díjak

Az Akadémia legjelentősebb kitüntetése jelenleg a 2014-ben alapított, az Akadémia első elnökének nevét viselő *Henrique Morize-érem*. Az éremmel azokat a természetes személyeket vagy intézményeket tüntetik ki, akik jelentős mértékben hozzájárulnak a Brazil Tudományos Akadémia céljainak megvalósításához és a brazil tudomány fejlődéséhez.

Magyar vonatkozás

Braziliában a 20. század folyamán jelentős magyar közösség jött létre,¹⁰ amely kicsiben az egész magyar társadalmat leképezte. A földművesek és munkások mellett számos értelmiségi is itt kezdett új életet. Közülük érdemes kiemelni legnagyobb földrajztudósunk, Lóczy Lajos (1849-1920) idősebbik fiát, *ifj. Lóczy Lajost* (1897-1980), aki Louis de Loczy néven maradandó életművet épített fel Braziliában (is). Lóczy – akárcsak az apja – Svájcban végezte az egyetemet, majd visszatért Magyarországra. Miközben a budapesti tudományegyetemen

⁸ Részletesen l.: a Brazil Tudományos Akadémia alapszabálya 33. szakasz.

⁹ Részletesen l.: a Brazil Tudományos Akadémia alapszabálya 2. szakasz.

¹⁰ A szakirodalom szerint: „Latin-Amerika területén a háború előtt kialakult legnagyobb magyar telep Braziliában volt... [...] az összlétszám a természetes szaporulattal együtt körülbelül 60000 lehet.” (Szántó Miklós: Magyarok a nagyvilágban. Bp., Kossuth, 1970. 168.).

tanított, a Magyar Földtani Intézetben is munkát vállalt, amelynek 1932 és 1948 között igazgatója volt. 1920-tól számos országban végzett szénhidrogén-kutatással kapcsolatos szakértői munkát. 1961-ben Brazíliában telepedett le, ahol a riói egyetemen tanított, illetve a Brazíliai Földtani Intézetnél dolgozott. Élete utolsó éveiben hasadóanyag-kutatással foglalkozott. 1967-ben választotta tagjává a Brazil Tudományos Akadémia. Halála után utcát (*Rua Professor Louis de Loczy*) neveztek el róla Petrópolisban.¹¹

Székhely, elérhetőség

- Székhely: Rio de Janeiro
- Honlap: www.abc.org.br

Domaniczky Endre, PhD
tudományos főmunkatárs
Mádl Ferenc Összehasonlító Jogi Intézet
email: mfi@mfi.gov.hu

¹¹Ifj. Lóczy Lajos életére részletesen l.: Erdélyi Mihály: Ifj. Lóczy Lajos (1897-1980) In: Földtani Közlemények 1984/2. 235-239. és https://pt.wikipedia.org/wiki/Louis_de_Loczy (2024.12.01.).